

Đổi mới tư duy giáo dục thế nào?

NGUYỄN VĂN CHIẾN

Từ hàng chục năm nay ta đã có nhiều chủ trương đổi mới giáo dục và cũng như có nhiều đề án tiêu khá nhiều tiền để cải cách chương trình và sách giáo khoa, mua sắm trang thiết bị song tình hình giáo dục vẫn chưa cải thiện được bao nhiêu. Ngành giáo dục vẫn chưa đáp ứng được yêu cầu to lớn và cấp bách của xã hội cả về số lượng và chất lượng, không đáp ứng được nhân lực cho sự nghiệp công nghiệp hóa và hiện đại hóa đất nước. Càng cải cách chương trình học phổ thông càng nặng mà vẫn thiếu những môn cần thiết và nhất là còn có chỗ chưa phù hợp với sự phát triển tâm lý và sinh lý của học sinh. Theo đó sách giáo khoa cũng quá nặng và không ổn định hầu như năm nào cũng phải sửa đổi. Vậy đâu là nguyên nhân của sự dậm chân tại chỗ đó?

Tôi nghĩ rằng trong khi nền kinh tế đã chuyển sang cơ chế thị trường có định hướng XHCN, thì phải chăng trong lĩnh vực giáo dục chúng ta vẫn tiếp tục duy trì tư tưởng chủ quan duy ý chí và chế độ quan liêu bao cấp. Phải chăng chúng ta vẫn không chấp nhận nền giáo dục thuộc lĩnh vực kinh tế dịch vụ cũng nằm trong phạm trù quy luật thị trường, chịu sự chi phối của quy luật đó, tuân theo quy luật giá trị và quy luật cung cầu? Khi đề cập vấn đề này, có người với vàng phẫn đối tư tưởng thương mại hóa giáo dục. Vàng, nếu ai đó bỏ tiền ra thuê người thi tuyển vào đại học hoặc thuê thầy làm hộ luận án từ A đến Z, hoặc một thầy giáo dùng thủ đoạn bắt học sinh học thêm để thu lợi riêng thì thương mại hóa giáo dục kiểu đó là xấu, là hoàn toàn phi pháp, cần lên án và nghiêm cấm. Nhưng nếu vì chương trình học quá nặng hoặc thi vào đại học quá khó học sinh có nhu cầu học thêm mà thầy cũng có nhu cầu cải thiện đời sống, thì việc học thêm và dạy thêm hoặc luyện thi đó lại theo đúng quy luật cung cầu của cơ chế thị trường: Nhà nước có muốn cấm cũng không được và có lẽ cũng không nên, vì nó đáp ứng cái nguyện vọng học tập chính đáng của nhân dân. Mặt khác do chất lượng đào tạo của ta quá kém, cho nên dù

đất đó hơn nhiều, thị trường giáo dục Anh, Mỹ, Úc, Pháp và Singapore hiện nay vẫn có sức hấp dẫn lớn đối với phụ huynh và học sinh nước ta.

Muốn chấm dứt các tiêu cực của nền giáo dục hiện nay cần sửa từ gốc chứ không phải từ ngọn. Giải pháp phải chăng ở chỗ trong cơ chế thị trường, chúng ta phải cạnh tranh bằng cách nâng cao chất lượng sản phẩm và hạ giá thành đào tạo. Ta phải coi **nhà trường là những doanh nghiệp đặc biệt sản xuất ra loại hàng hóa đặc biệt là tri tuệ, tâm hồn và tài năng**. Nằm trong lĩnh vực kinh tế dịch vụ các doanh nghiệp đặc biệt đó vẫn phải tính đến chất lượng sản phẩm và hiệu quả kinh tế trong đầu tư phát triển. Chính vì còn nặng tư tưởng chủ quan duy ý chí nên chúng ta muốn đào tạo một con người rất lý tưởng, rất toàn diện trong một xã hội còn nghèo nàn và lạc hậu, bắt buộc ngành giáo dục phải thực hiện một chương trình học nặng nề, một chương trình học quá tham lam, đầy tính chất *hàn lâm* và một *tổ chức học cường nhắc theo niên chế*, kéo dài 12 năm ở phổ thông, và 5 năm ở đại học khiến cho học sinh dù thông minh, dù chăm chỉ đến đâu cũng không có cách gì rút ngắn thời gian mài đùng quàn trên ghế nhà trường! Trong khi yêu cầu của xã hội và sự hội nhập với thế giới đòi hỏi những con người năng động và sáng tạo, có đầu óc phân tích và phê

phán, luôn tìm cái mới thì nhà trường lại đào tạo những kiểu *gà công nghiệp* chỉ biết ngoan ngoãn nghe theo những khuôn mẫu sẵn có. Học sinh làm bài vẫn không theo mẫu sách giáo khoa ư? Lập tức thầy giáo cho điểm kém. Chính vì còn nặng tư tưởng quan liêu bao cấp nên chúng ta lại rất dè dặt trong việc cho phép mở các trường đại học và cao đẳng dân lập không dám coi chúng là những doanh nghiệp *tu nhân hoặc liên doanh có sức cạnh tranh bằng rút ngắn thời gian đào tạo và nâng cao chất lượng sản phẩm*. Chính vì nhu cầu học tập của nhân dân quá lớn mà số lượng các trường cao đẳng và đại học lại quá ít nên năm nào mùa thi tuyển vào cao đẳng và đại học cũng gây nên một không khí vô cùng căng thẳng trong xã hội và một áp lực lớn đối với ngành.

Để sớm giải quyết tình hình đó ta phải suy nghĩ làm sao mau chóng thay đổi nội dung và tổ chức giáo dục trong cơ chế thị trường khiến nó uyển chuyển hơn, mềm dẻo hơn để cung cấp cho xã hội những hàng hóa rẻ hơn có chất lượng cao hơn. Theo suy nghĩ của chúng tôi nên quan niệm lại nhiệm vụ của ba cấp giáo dục để thiết kế nội dung giáo dục cho thích hợp.

Tôi cho rằng bậc trung học cơ sở hiện nay có lẽ nên coi là *cao đẳng tiểu học (primaire superieur)*. Trong tình hình kinh tế của ta hiện nay chính nó là

Ngôi trường trên núi - Nguyễn Thị Như Quỳnh, Nhà thiếu nhi Việt Đức, Nghệ An

nền giáo dục phổ thông tối thiểu hiện nay, có nhiệm vụ cung cấp cho lớp học sinh từ 15 tuổi trở xuống những *hiểu biết tối thiểu* về tự nhiên, xã hội, con người và ngoại ngữ để có thể lao động và sống trong xã hội hiện tại. Tôi nhấn mạnh *tinh tối thiểu* kiến thức và kỹ năng quy định trong một chương trình cụ thể *khóan* cho học sinh, để những em nào học giỏi và chăm chỉ có thể không mất 4 năm mà chỉ 3 năm đã hoàn thành chương trình. Sau cấp học này, một số sẽ đi lao động luôn, số đông sẽ học tiếp các trường trung học dạy nghề và số ít hơn sẽ học lên trung học.

Bậc trung học phổ thông hiện nay mới đích thực là *trung học* có nhiệm vụ chuẩn bị cho học sinh lên cao đẳng và đại học. Tại bậc học này chúng ta chưa nên phân ban từ lớp 10 vì học sinh chưa biết được khả năng và thiên hướng bẩm sinh của mình thiên về khoa học tự nhiên và công nghệ, về khoa học xã hội hay văn học nghệ thuật để lựa chọn ban nào cho thích hợp. Vì vậy năm đầu nên tăng cường giờ học ngoại ngữ với yêu cầu đọc được sách phổ thông và giao tiếp được. Đối với các em đã khá một ngoại ngữ rồi cũng có thể cho học thêm một ngoại ngữ thứ hai. Ngoài ngoại ngữ ra, lớp 10 cần tiếp tục luyện Việt văn và sử dụng máy tính là công cụ không thể thiếu với bất cứ ngành

nghề nào sau này. Ngoài ra chương trình có một số môn để học sinh tự do lựa chọn tùy theo năng khiếu. Cũng cần suy nghĩ cân nhắc xem nên phân ban ngay từ lớp 11 hay để lên lớp 12 mới phân vào hai ban tự nhiên và xã hội. Chương trình trung học cũng chỉ nên lựa chọn những *kiến thức thao tác tối thiểu* để chuẩn bị cho học sinh lên cao đẳng và đại học, không nên tham đua quá nhiều kiến thức đại học xuống trung học khiến cho học sinh trung học quá mệt mỏi. Bậc học này cũng nên có *chế độ khoán kiến thức* để những em nào thông minh và chịu khó có thể hoàn thành chương trình trung học chỉ sau 2 năm.

Các trường cao đẳng và đại học có nhiệm vụ đào tạo những cán bộ thực hành hoặc chuyên gia cho tất cả các ngành hoạt động đa dạng và phức tạp của đất nước trong một thế giới sôi động và biến đổi với tốc độ chóng mặt hiện nay. Trong một thế giới đòi hỏi mọi người phải học tập suốt đời để thích nghi với cuộc sống, thì có lẽ ta chỉ nên duy trì *chế độ niên chế* trong một số ngành đòi hỏi chuyên gia chẳng những phải có trình độ cao mà còn phải có đủ độ chín chắn nhất định, chỉ một sai sót nhỏ có thể ảnh hưởng tới mạng sống hoặc sinh mệnh chính trị của con người. Muốn hành nghề bác sĩ sinh viên phải học nghiêm túc tối thiểu 6 năm là đúng.

Muốn hành nghề luật sư, thì các cử nhân luật cũng phải thực tập trong một văn phòng luật sư tối thiểu vài năm. Đối với đa số các ngành khác, nhất là các ngành khoa học cơ bản nên chuyển sang *chế độ tín chỉ* càng sớm càng tốt. Với chế độ tín chỉ, ta thực hiện việc *khoán kiến thức và kỹ năng* vừa kích thích được sự tích cực của sinh viên vừa tiết kiệm được ngân sách mà lại nâng cao chất lượng đào tạo lại vừa đáp ứng nhanh nhu cầu của xã hội. Với chế độ tín chỉ thì một sinh viên chăm chỉ có thể hoàn thành chương trình đại học trong 3 năm mà không cần tới 4-5 năm. Chế độ tín chỉ vừa cho phép tiết kiệm thời gian học, vừa cho phép chuyển ngành dễ dàng, ví dụ một cử nhân vật lý muốn đi dạy học chỉ cần có thêm một tín chỉ về tâm lý giáo dục mà không cần tốt nghiệp tại trường sư phạm.

Ngoài ra để giải tỏa sự căng thẳng trong việc thi tuyển vào các trường đại học và cao đẳng hiện nay, Nhà nước nên cho phép và tạo điều kiện đất đai cho việc mở thêm các trường đại học tư doanh hoặc liên doanh với nước ngoài. Cơ quan Bộ không nên làm thay các trường trong việc cụ thể như thi tuyển sinh vào các trường đại học và cao đẳng mà nên nghiên cứu xây dựng lại chương trình học từ tiểu học lên đại học, theo hướng giảm tải ở cấp dưới, nâng cao tính thiết thực và tính hiện đại ở cấp cao đẳng và đại học; đề ra các quy chế thi cử nghiêm túc và giám sát việc cấp bằng, bãi bỏ chế độ độc quyền và khuyến khích thi đua viết sách giáo khoa. Ngân sách nhà nước cần tập trung cho các trường trọng điểm quốc gia và phần nào trợ cấp cho các trường tư thục, cấp học bổng cho các đối tượng chính sách và các dân tộc, có như vậy thị trường giáo dục nước ta mới dần dần cạnh tranh được với thị trường giáo dục nước ngoài. ■